

СПЕЦИФИКА НА ВЗАИМОЗАСТРАХОВАТЕЛНАТА КООПЕРАЦИЯ

Христина Тодорова Атанасова
доктор по право, главен асистент
hatanasova@uni-svishtov.bg

Катедра „Правни науки и екология“
Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов

Резюме: Настоящата статия има за цел да извлече спецификите на кооперацията-застраховател от другите кооперативни сдружавания като обикновената кооперация, жилищно-строителната кооперация и Европейското кооперативно дружество. Тя се постига чрез използване на сравнително-правния метод. Взаимозастрахователната кооперация, макар и кооперация, има свой специфичен предмет на дейност (животозастраховане); има свои отличителни белези относно съдържанието на устава; относно задължителното съдържание на формата ѝ; нормативно уредени изисквания за притежаването на професионален опит, квалификация и добра репутация за членовете на управителния и контролния съвет; изисквания към член-кооператорите и минимален размер на гаранционния капитал.

Ключови думи: кооперация, животозастраховане, съпоставка

JEL: K, K2, K22

SPECIFICS OF MUTUAL COOPERATION

Hristina Todorova Atanasova
Head assistant, Ph.D., **hatanasova@uni-svishtov.bg**
Department of Law and Ecology
D. A. Tsenov Academy of Economics

Abstract: This article aims at delineating the specifics and the distinctions between mutual cooperative insurance societies, cooperatives (regulated by the general Cooperatives Act) and housing associations (regulated by the Housing Associations Act) by using benchmark analysis. This is achieved through following the historical development of the legal framework in the field.

Key words: cooperative, insurance, comparison

JEL: K, K2, K22

СПЕЦИФИКА НА ВЗАИМОЗАСТРАХОВАТЕЛНАТА КООПЕРАЦИЯ

Христина Тодорова Атанасова
доктор по право, главен асистент
hatanasova@uni-svishtov.bg
Катедра „Правни науки и екология“
Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов

Обект на настоящата статия е спецификата на нормативната уредба в областта на животозастрахователните кооперации.

Предмет на изследване е чрез използването на сравнително - правния анализ да се направи съпоставка между взаимозастрахователната кооперация (ВЗК) по Кодекса за застраховането (КЗ), кооперацията по Закона за кооперациите (ЗК) и Европейското кооперативно дружество (ЕКД) съгласно Регламент (ЕО) №1435/2003 на Съвета относно устава на ЕКД, жилищностроителната кооперация (ЖСК) по Закона за жилищностроителните кооперации (ЗЖСК).

Целта на статията е да се извлекат спецификите на ВЗК като кооперация, извършваща животозастраховане, проследявайки историческото развитие на правната уредба в областта.

Взаимозастрахователната кооперация, като правно - организационна форма на кооперация, има своите специфики, които я отличават от други подобни сдружавания, но поради ниската активност в областта на животозастраховането, тя е неконкурентоспособна на българския застрахователен пазар.

1. Кратък исторически преглед на животозастраховането и на кооперацията като правен субект.

Взаимоспомагателните корпорации и съюзите с професионален и религиозен характер са познати още в Древна Индия и Египет, където са съществували погребални каси, които са отпускали на наследниците на своите членове парична помощ в случай на смърт¹. Взаимното застраховане, присъщо на древността, най-силно се проявява сред римляните. Много типични за това време са били римските професионални съюзи – *Colegiaorificum et artificum*. Римските професионални колегии представлявали организации, трайно обединяващи своите членове в различни области на техния обществен и личен интерес. Несъмнено е, че в основата на обединението са лежали общите икономически интереси на членовете на колегията. В различни колегии на античния Рим се проявявала организация на взаимно застраховане, предимно в случай на смърт, изградено върху съответни принципи. За участие в *Colegiafuneraticia*, на членовете на колегията последната е изплащала сума в размер, определен в устава ѝ. Изплатената сума е служила главно за организиране на достойно погребение на починалия. Колегиите окончателно изчезнали след разпространението на християнството и поемането на грижата за погребенията от страна на църквата².

¹ По въпроса за възникването вж. **Weber, A.**Et. Wartburg, W. V., *L'Assurance sur la Vie*, Lausanne, 1942, p. 1

² Вж. **Иванова, Д., И. Иванов**, *Застрахователен пазар*. С., 2003, с. 13

Личното застраховане претърпява нов етап на развитие през епохата на капитализма. Неговото развитие се обуславя от общата характеристика на новия начин на производство – стоково-паричния. Първото животозастрахователно дружество възниква в Англия през 1706г., а първото взаимозастрахователно дружество „Евитабъл“ е образувано през 1765г. Във Франция животозастрахователните дружества възникват през 1819г., в Германия – 1827г., а в САЩ – 1830г. Животозастраховането през този период се проявява в три направления. На първо място, това е индивидуалното животозастраховане, най-старата и най-известната форма на личното застраховане. Характерно за него е, че застрахователните договори се сключвали въз основа на медицинско свидетелство за застрахователни суми, определени от застрахованите лица, съобразно финансовите им възможности. Друга разновидност на животозастраховането е „народното“, познато още като „древното“ застраховане. Появило се за пръв път в средата на XIXв. в Англия, а през следващите десетилетия широко се разпростира и в европейските страни и САЩ. Характерно за този вид застраховане е, че се оформя обикновено без медицински преглед и за по-ниски застрахователни суми. Трета насока на развитие на животозастраховането е груповото застраховане. По подбие на „народните“ застраховки и то се оформя без лекарско освидетелстване и за ниски застрахователни суми. Тези застраховки се появяват в началото на настоящото столетие в САЩ, където намират много широко развитие. От трите направления на животозастраховането класическа си остава първата форма – обикновеното индивидуално животозастраховане, което има и най-голямо приложение в застрахователната практика³.

Началото на личното застраховане у нас е поставено от румънските застрахователни дружества „Дачия“ и „Национала“, почти веднага след Освобождението – 1882г. Скоро след тях, през 1891г., от застрахователно дружество „България“ започват своята дейност по животозастраховане и българските застрахователни дружества.

По-широки мащаби личното застраховане намира с образуването на двете кооперативни взаимозастрахователни дружества „Учителска каса“ (1903г.) и „Чиновническо дружество“ (1905г.).

Монополът в застраховането се въвежда на 26 юни 1946г., с приемането на закон, с който се създава Държавния застрахователен институт (ДЗИ). С този закон се национализират заварените акционерни дружества и взаимоспомагателни застрахователни организации. ДЗИ получава правата на държавен монопол във всички клонове на застраховането.

Първият пробив на монопола е направен с постановление №155 от 31. 08. 1961г. на Министерския съвет, с което се създава „Булстрад“ АД. Неговата задача е била да осъществява външната застрахователна и презастрахователна дейност, извършвана преди това от отдел „Външно застраховане и презастраховане“ на ДЗИ.

С промяната в обществения ред след 1990г. монополът в застраховането е премахнат и на мястото на ДЗИ се учредяват нови застрахователни организации и дружества като „Витоша“, „Орел“, „МИК“ и др. Денационализацията на

³ Вж. Драганов, Х., М. Нейков, Имуществено и лично застраховане. С. 2000. -с. 409

застрахователното дело се извърши с приемането на Закон за застраховането (ЗЗ)⁴, в сила от 01. 01. 1997г.

Терминът кооперация има латински произход и означава съвместна дейност, сътрудничество. В миналото кооперациите са се създавали като сдружения на дребните производители, които самостоятелно не са могли да постигнат преследваните социални и стопански цели. Те се създавали в противовес на едрия капитал. Кооперацията е била тази правна фигура, която е давала възможност на членовете ѝ с личен труд и взаимопомощ да извършват желаната дейност.

Кооперацията като форма на сдружаване намира за пръв път своята нормативна уредба в Германия, Англия и Франция. В България първата кооперация е била създадена през 1890г., а първият закон, уреждащ кооперацията като правно явление, е приет през 1907г. (Закон за кооперативните сдружения). През 1948г. е приет Законът за кооперациите, който действа до 1953г. и е отменен с приемането на новия Закон за кооперациите, а през 1983г. е приет Законът за кооперативните организации. Едва през 1990г. е приет сега действащият Закон за кооперациите⁵, който е изменен многократно, а едни от последните изменения са съобразени със законодателството на Европейския съюз (ЕС).

Кооперацията, съгласно легалното определение на чл. 1 от ЗК, е доброволно сдружение на физически лица с променлив капитал и променлив брой членове, които чрез взаимопомощ и сътрудничество осъществяват търговска дейност. Тя е юридическо лице (чл. 1, ал. 2 от ЗК) и е търговец по правно-организационната си форма (съгласно чл. 1, ал. 2, т. 2 от ТЗ). Освен търговска дейност кооперацията може да осъществява социална и културна дейност за задоволяване интересите на своите членове (чл. 1 от ЗК). Преди всичко кооперацията е доброволно сдружение, така е и при ВЗК, където един от основните принципи на застраховането е доброволността – всеки член-кооператор може да стане такъв след като доброволно сключи договор за застраховка „Живот“.

Държавата може да насърчава и да подпомага кооперациите в тяхната дейност при условия и по ред, определени в съответните специални закони (чл. 1а от ЗК). Така например Законът за корпоративното подоходно облагане (ЗКПО) определя специфични правила за определяне на данъчния финансов резултат на финансовите институции⁶. Подобно на търговските дружества и сдруженията с нестопанска цел (сдружения и фондации) кооперацията е корпоративно (с членствен състав) юридическо лице. За разлика от тях обаче в кооперацията могат да членуват само физически лица (най-малко 7 дееспособни физически лица).

С отделни закони могат да се въведат специални изисквания към вписването на някои видове кооперации (например КЗ (чл. 17-22) предвижда специални

---

⁴ обн. ДВ. бр. 86 от 11.10.1996г.

⁵ обн. ДВ. бр. 113 от 28. 12.1999г., изм. ДВ. бр. 43 от 29. 04.2008г.

⁶ Такива са кредитните и финансови институции по Закона за кредитните институции; застрахователите, презастрахователите и чуждестранните лица, извършващи чрез място на стопанска дейност застрахователна или презастрахователна дейност по КЗ; инвестиционните посредници по Закона за пазарите на финансови инструменти и управляващите дружества по Закона за дейността на колективните инвестиционни схеми и на други предприятия за колективно инвестиране и дружествата, осъществяващи дейност по допълнително социално осигуряване (§1, т. 26 от ДР от ЗКПО).

изисквания относно учредяването и вписването на ВЗК). В този случай освен общите разпоредби относно регистрацията на кооперация по ЗК, ще се прилагат и нормите на специалните закони.

Специална законова уредба се предвижда и за кооперациите, извършващи влогово-кредитна дейност (чл. 36, ал. 3 от ЗК). В настоящата статия те не са предмет на разглеждане.

Взаимозастрахователна кооперация (ВЗК) като търговец със специфичен предмет на дейност получава своята нормативна уредба за пръв път в отменения вече ЗЗ (в раздел втори „Взаимозастрахователна кооперация“, на глава втора „Застрахователи“). Чл.11, ал.1 от същия е предвиждал, че за учредяването и дейността на взаимозастрахователна кооперация се прилага Законът за кооперациите, доколкото в този закон не е предвидено друго.

2. Същностна характеристика на взаимозастрахователна кооперация

Взаимозастрахователната кооперация се е уреждала като доброволно сдружение на физически лица (ФЛ), които се застраховат на основата на взаимността. Съгласно разпоредбите на отменения ЗЗ, тя е имала за предмет извършване на застраховки по раздел I (застраховка „Живот“ и други нейни разновидности, детските застраховки, застраховка „Женитба“ и други) и застраховка „Злополука“ по раздел II от приложението към чл. 6, ал.2 на своите членове на основата на взаимността.

За разлика от възникването на другите кооперации като правни субекти, особеното при учредяването на ВЗК е било, и все още е, процедурата по издаване на разрешение (лиценз) за извършване на застрахователна дейност. Разрешението следвало да се получи преди кооперацията – застраховател да бъде вписана в търговския регистър, воден от Окръжния съд, т.е. регистрацията е била съдебна и вписването е имало конститутивно действие – от този момент ВЗК възниква като юридическо лице. Разрешението се издавало от Националния съвет по застраховане. Процедурата и документите, които е трябвало да бъдат представени, за да се издаде разрешение, са били подробно уредени в ЗЗ, глава трета „Държавен застрахователен надзор“, раздел трети „Издаване и отнемане на разрешения“⁷. За разлика от застрахователното акционерно дружество изискванията за прилагане на документи за учредяване на ВЗК са били по-смекчени (чл.27 ЗЗ⁷). Кооперацията е била освободена от задължението да представя прогнози за дейността си, програма за инвестиране, за презастраховане и член – кооператорите да доказват произхода на средствата си. Законът не е предвиждал и изискване за минимален капитал и за неговото реално покритие.

---

⁷ Тя е трябвало да приложи нотариално заверен препис от решението на учредителното събрание, от устава, списък на учредителите, план за работата на кооперацията за първата година, удостоверение че учредителите са направили дължимите вноски по избраната дългосрочна застраховка за първата година (с изменението през 2002г. (ДВ, бр. 96). Това изискване е изменено и допълнено с изискването за представяне на удостоверение от българска или чуждестранна банка, получила разрешение от БНБ за извършване на банкова дейност, да депозира вноската от всеки учредител срещу бъдеща дългосрочна застраховка „Живот“ за първата година), документи с които се доказва, че членовете на ръководните органи и актюера отговарят на специалните изисквания за заемане на длъжността.

Понастоящем, нормативната уредба, уреждаща образуването, извършването на дейност, преобразуването и прекратяването на ВЗК, се съдържа на първо място в КЗ⁸. Той е основният закон. Субсидирано (второстепенно) приложение ще намерят ЗК, Законът за Комисията за финансов надзор (ЗКФН), Тарифата за таксите, събирани от Комисията за финансов надзор по ЗКФН и Наредба № 31 от 2 август 2006 г. за условията и реда за провеждане на изпит и за признаване на правоспособност на отговорен актюер, за признаване на правоспособност, придобита извън Република България, както и за формата на актюерската заверка, формата и съдържанието на актюерския доклад и на справките по КЗ и Закона за здравното осигуряване, които отговорният актюер заверява (Наредба № 31 от 2 август 2006 г.). Съгласно сега действащата нормативна уредба ВЗК е кооперация, получила лиценз за извършване на застраховане (чл. 17, ал. 1 от КЗ). Тя се учредява, извършва дейността си, преобразува се и се прекратява по реда на ЗК, доколкото в КЗ не е предвидено друго (чл. 17, ал. 2 от КЗ). Предметът на дейност на ВЗК обхваща един или повече видове застраховки по Раздел I на Приложение № 1 към КЗ със или без застраховка „Злополука“. Кооперацията - застраховател има право да извършва застраховане само по посочените в лиценза видове застраховки (чл. 17, ал. 3 и 4 от КЗ). Овластена да издаде лиценз за извършване на застрахователна дейност от ВЗК е КФН, която е специализиран държавен орган за регулиране и контролиране на финансовата система. По предложение на заместник-председателя на управление „Застрахователен надзор“, КФН издава лиценз в зависимост от услугите по застраховане, които заявителят е заявил, че желае да извършва (чл. 29, ал. 5 от КЗ).

а. Кооперацията по ЗК.

Взаимозастрахователната кооперация, макар и кооперация, е търговец със специфичен предмет на дейност и има свои отличителни белези. Те се свеждат основно до следното:

- В сравнение с кооперацията, която съгласно легалното определение на чл. 1 от ЗК, е доброволно сдружение на физически лица с променлив капитал и променлив брой членове, които чрез взаимопомощ и сътрудничество осъществяват търговска дейност, то ВЗК е кооперация, получила лиценз за извършване на застраховане (чл. 17, ал. 1 от КЗ). Кооперацията - застраховател се учредява, извършва дейността си, преобразува се и се прекратява по реда на ЗК, доколкото в КЗ не е предвидено друго.

- Освен търговска дейност кооперацията може да осъществява социална и културна дейност за задоволяване интересите на своите членове (чл. 1 от ЗК). За разлика от нея, предметът на дейност на ВЗК обхваща един или повече видове застраховки по раздел I на приложение № 1 (животозастраховане) със или без застраховка „Злополука“. Взаимозастрахователната кооперация има право да извършва застраховане само по посочените в лиценза видове застраховки. Това означава, че нейният предмет е ограничен само до застраховане. Тя не може да

---

⁸ обн. ДВ. бр. 103/ 23. 12. 2005г. в сила от 01. 01. 2006г., последно изм. и доп. ДВ. бр. 109/ 20. 12. 2013г.

извършва презастраховане или застраховане и презастраховане, а също така не може да осъществява социална и културна дейност. По същите съображения не може да извършва и имуществено застраховане. Това се основава на принципа на разделност между животозастраховането и имущественото застраховане.

- За разлика от кооперацията в наименованието на ВЗК не може да се съдържа името на член-кооператор.

- За ВЗК се прилага съответно чл. 11 от КЗ. Фирмата на ВЗК съдържа думата „застраховане“ или нейни производни на български език и може да съдържа думата „застраховане“ или нейни производни и на чужд език. Лице, което не притежава лиценз за извършване на дейност като застраховател, не може да използва в своето наименование, в рекламната си или друга дейност думата „застраховане“ или нейни производни на български или на чужд език. По мое мнение това означава, че видът на кооперацията (извършваща застрахователна дейност) се отнася към задължителното съдържание на фирмата. За разлика от другите видове кооперации, за които ЗК не предвижда такова уточнение за вида на кооперацията и ако то бъде упоменато в наименованието, това уточнение ще се отнася към незадължителното (факултативно) съдържание на фирмата⁹.

- Взаимозастрахователната кооперация се учредява най-малко от 500 лица. Нейни учредители и членове могат да бъдат физически лица, навършили 18-годишна възраст, които не са поставени под запрещение (без значение кой от двата вида – пълно или ограничено). За разлика от кооперация по общия закон, където е нужно член-кооператорите да са навършили 16 години. За тях не е предвидено ограничението поставените под запрещение да не могат да членуват. Учредителите се застраховат във ВЗК, след като тя получи лиценз за извършване на застраховане, и внасят застрахователна вноска по избрана от тях застраховка „Живот“ за първата година. Членственото правоотношение при кооперациите може да възникне само по първичен начин (чрез участие в учредяването на кооперацията или чрез встъпване във вече образувана такава). За разлика от тях членството във ВЗК възниква или се прекратява едновременно със сключването или прекратяването на застрахователния договор съгласно общите условия. Сключването на застрахователния договор е достатъчно условие за придобиване на членство във ВЗК. Това означава, че застрахователният договор е юридическият факт, на чиято основа възниква както застрахователното, така и членственото правоотношение¹⁰. Приемането на решения от управителния съвет и общото събрание на ВЗК, съгласно разпоредбата на чл. 8 от ЗК, имат само оповестително и отчетно значение, тъй като констатираят едно вече настъпило обстоятелство – членството в тази кооперация на застрахованите лица¹¹. Съгласно същия член, но ал. 5 лицата, приети за членове, подлежат на задължително вписване в книгата на кооператорите. В нея се вписват следните данни: имената на член-кооператорите, техните адреси, датата на възникване и датата на прекратяване на членството, основанийето за прекратяването му, видът и размерът на вноските и датата на внасянето им. От това

⁹ Вж. Стефанов, Г. Кооперативно право. В.Т. 1996. - с. 39

¹⁰ Вж. Стефанов, Г. Придобиване на членство в кооперация. //Търговско и облигационно право. 2013. № 3.- с. 11

¹¹ Вж. Стефанов, Г. Придобиване на членство в кооперация. //Търговско и облигационно право. 2013. № 3. -с. 11

правило КЗ предвижда изключения. Примерно при групово застраховане във ВЗК членовете могат да бъдат вписани в книгата чрез посочване на определено тяхно качество (напр. работници), ако в застрахователния договор броят на застрахованите лица е само определен, без те да се индивидуализират чрез техните имена и адреси (сравни чл. 231, ал. 1 от КЗ).

○ Съгласно правилото на чл. 12, ал.1 и 2 от ЗК членството се прекратява при напускане на кооператора от кооперацията; при изключване от кооперацията; при смърт на член – кооператор и при заличаване на кооперацията от търговския регистър. Само някои от тези прекратителни основания ще се прилагат при прекратяване на членството във ВЗК. Това са смъртта на застрахованото лице (тъй като членството по правило е ненаследимо) и прекратяването на самата ВЗК. Правилото, което се прилага при прекратяване на членство във ВЗК, е че то се прекратява с прекратяване на застрахователния договор. Именно на тази основа КЗ предвижда специфични основания за прекратяване на членство във ВЗК – упражняване правото на откуп; прехвърляне на застрахователния портфейл или при съзнателно или несъзнателно неточно обявяване или премълчаване на определени обстоятелства, които са от значение за сключване на застрахователния договор. Тези особености при прекратяване на членството във ВЗК се основават на обстоятелството, че при нея на преден план излизат имуществените елементи на членството, а личните елементи минават на заден план¹².

● Всички вноски в капитала на ВЗК са парични. За разлика от обикновената кооперация, където вноските могат да бъдат парични, непарични и смесени. Така както е при търговските дружества. Следователно тук няма да намери приложение задължението за оценяване на непарична дялова вноска от три вещи лица, които се назначават от управителния съвет на кооперацията, съгласно разпоредбите на общия закон. И тук КЗ запазва правило, уредено от ЗК, че вноските в кооперация могат да бъдат встъпителни, дялови, допълнителни и целеви. Всеки член-кооператор прави встъпителна и дялова вноска, размерът на които се определя в устава, и сключва с ВЗК застрахователен договор по застраховка „Живот“ със срок на действие, не по-кратък от три години. Това правило следва от това, че встъпителните и дяловите вноски са задължителни във всички случаи, без значение е видът на кооперацията. Дяловите вноски служат за попълване на минималния гаранционен капитал. Друго съществено отличие, е че ЗК не предвижда забрана дяловата вноска да има за предмет бъдещ труд или услуги на член – кооператор, така както е изрично уредено в ТЗ, а следователно щом КЗ предвижда, че вноските във ВЗК са само парични, то следва че те също не могат да имат за предмет бъдещ труд или услуги от застрахованите лица. Що се отнася до встъпителните вноски, специфичното при тях, което ги отличава от дяловите, допълнителните и целевите вноски, е че те не подлежат на връщане.

○ За достигане на минималния гаранционен капитал¹³ и границата на платежоспособност¹⁴ общото събрание с обикновено мнозинство от всички член –

¹² Вж. Стефанов, Г. Прекратяване на членство в кооперация. //Търговско и облигационно право. 2013. № 4. -с. 15

¹³ Съгласно правило на чл. 82 от КЗ гаранционният капитал съставлява една трета от границата на платежоспособност, но кодексът пояснява, че той има долна граница, която е съобразена с вида на извършваното застраховане.

кооператори може да вземе решение за събиране на допълнителни и целеви вноски от член – кооператорите. За разлика от встъпителните и дяловите вноски, решението за внасяне на допълнителните и целевите вноски не е необходимо да бъде изрично уредено в устава. Задължението за внасянето им става само по решение на общото събрание. Допълнителните и целевите вноски могат да се връщат на член – кооператорите само когато по този начин собствените средства на ВЗК няма да намалеят под размера на границата на платежоспособност или на минималния гаранционен капитал. Кодексът за застраховането предвижда специален ред за връщането им. Връщането на допълнителни и целеви вноски се извършва с едномесечно писмено предизвестие до заместник – председателя, ръководещ управление „Застрахователен надзор“. В срока на предизвестиято заместник – председателят забранява връщането, ако в резултат от него собствените средства на ВЗК ще намалеят под размера на границата на платежоспособност или на минималния гаранционен капитал. След прекратяване на ВЗК дяловите, допълнителните и целевите вноски подлежат на връщане само след като са били изплатени всички останали задължения.

- За разлика от обикновената кооперация по ЗК, която е с променлив капитал, ВЗК е длъжна да притежава гаранционен капитал, който съставлява 1/3 от границата на платежоспособността, т.е. кодексът въвежда долна граница на минималния гаранционен капитал съгласно Приложение № 2.

- Кодексът за застраховането предвижда специфични изисквания относно устава на ВЗК и изискванията за професионален опит, квалификация и добра репутация, които трябва да притежават членовете на управителния или контролния съвет, както и за всички други лица, оправомощени да я управляват или представляват (чл. 13, чл. 14, ал. 2 и чл. 15 от КЗ).

Уставът на ВЗК трябва да съдържа освен предвидените в ЗК¹⁵ данни и следната информация:

- видовете застраховки;
- средствата на ВЗК, вида, начина на внасяне и размера на вноските, обема на отговорността на членовете и задълженията на взаимозастрахователна кооперация.

- Специфична за ВЗК е отговорността на член- кооператорите за задълженията на кооперацията, тъй като те съвместяват две качества: на

---

¹⁴ Дефиниция за граница на платежоспособност се съдържа в чл. 81 от КЗ.

¹⁵ **За сравнение:** Уставът на кооперацията урежда:

1. наименованието, седалището, адреса на управление и предмета на дейност;
2. условията за приемане на членове, техните права и задължения;
3. органите на кооперацията и техните права и задължения;
4. реда за вземане на решения;
5. размера на встъпителната и дяловата вноски;
- 5а. реда за предоставяне на земеделска земя за обработване и на земя от горския фонд за ползване след съгласуване със съответното държавно горско стопанство;
6. реда за разпределяне на печалбата и загубите;
7. видовете фондове и дивиденди и начина за определяне на техния размер;
8. реда за разпореждане с имуществото на кооперацията;
9. основанията и реда за прекратяване на членството.

застраховани лица и на членове. Това е един от важните юридически въпроси. За разлика от лицата, които се застраховат в застрахователно -акционерно дружество (за да се застраховат не е нужно да придобият акции в него), членовете на кооперацията се намират в двойствено правоотношение с кооперацията – като членове и като застраховани лица. Именно в качеството си на членове те носят отговорност за задълженията на кооперацията към трети лица до размера на своите вноски, при положение, че не са ги издължили реално (по аргумент чл.32, ал.2от ЗК)¹⁶. Именно поради тази причина ЗЗ е предвиждал защита на член-кооператорите, въвеждайки правилото за тяхното равноправно третиране (чл.16, ал.1от ЗЗ). Това правило е запазено и според сега действащата нормативна уредба (чл. 20, ал. 4 от КЗ).

• Една от съществените разлики от другите кооперация е, че за да извършва живото застрахователна дейност ВЗК е длъжна да притежава лиценз¹⁷.

б. Жилищностроителната кооперация по Закона за ЖСК.

Взаимозастрахователната кооперация, макар и кооперация, съществено се отличава и от жилищностроителната кооперация (ЖСК). Жилищностроителната кооперация, както и ВЗК, притежава някои от белезите на общото понятие „кооперация“, определено в чл. 1 от ЗК. Самостоятелната нормативна уредба на ЖСК (Закон за ЖСК, обн. ДВ, бр. 59/1998) се основава на специфичната цел, която си поставят този вид кооперации – задоволяване жилищните нужди на членовете чрез взаимопомощ и сътрудничество. По това ЖСК си прилича с ВЗК – и двете имат самостоятелна нормативна уредба, обусловена от специфичния им предмет на дейност, но докато дейността на ВЗК има за цел защита живота и здравето на личността (отделния член-кооператор), то целта на ЖСК е задоволяване на жилищните нужди на отделното семейство чрез построяване на жилища, гаражи и отделни ателиета за членовете ѝ (чл.1, ал.1 от ЗЖСК). За разлика от ВЗК, на която член-кооператорите могат да бъдат само физически дееспособни лица (минимален

---

¹⁶ Вж. **Голева, П.**, Застрахователно и презастрахователно право. С. 2000. - с. 58

¹⁷ За издаване на лиценз за извършване на застраховане от ВЗК се подава заявление, към което се прилагат:

1. уставът и другите учредителни документи;
2. списък на член-кооператорите и размерът на дяловата им вноска;
3. документ, издаден от банка, която има право да извършва банкова дейност на територията на Република България, удостоверяващ извършените парични вноски в капитала на кооперацията;
4. декларациите от лицата, които правят допълнителна или целева вноска, която надхвърля едно на сто от минималния гаранционен капитал на кооперацията, че нямат задължения към държавата или общините;
5. списък на членовете на управителните и контролните органи и на лицата, които представляват кооперацията, и доказателства, че са спазени изискванията относно професионалната квалификация, опит и добра репутация;
6. данни за отговорния актюер и доказателства, че не е съпруг или роднина по права или по сребрена линия до четвърта степен включително или по сватовство до трета степен с член на управителен или контролен орган на застрахователя, както и член на управителен или контролен орган на друг застраховател;
7. програмата за дейността на застрахователя;
8. документ за платена такса за разглеждане на документи.

брой 500 ФЛ), то ЖСК представлява доброволно обединение както на физически, така и на юридически лица. Минималният брой членове, необходим за учредяването ѝ е 6 лица и съответно минималният брой самостоятелни имоти също ще е толкова. Законът определя, че в ЖСК влизат членове по право (чл.10 от ЗЖСК) и членове въз основа на молба, подадена до управителния съвет, докато във ВЗК членове са всички, които имат сключен валиден застрахователен договор. Членове по право са: собствениците на отчуждени недвижими имоти за кооперативно жилищно строителство и за други мероприятия по Закона за териториално и селищно устройство¹⁸, когато по тяхно искане се обезщетяват с отстъпване на жилище в сградата на ЖСК; и юридически лица, за които задължително е предвидено в утвърдения архитектурен план на сградата на ЖСК изграждането на помещения, предназначени за стопански, административни и други обществени нужди. Специфично условие за членство е, че когато всички имоти са заети, нови членове не се приемат (чл. 11, ал.1 от ЗЖСК). Такова ограничение при ВЗК липсва. Членственото правоотношение във ВЗК се прекратява с прекратяването на застрахователния договор, а членственото правоотношение в ЖСК се прекратява при доброволно напускане, при освобождаване по решение на Общото събрание, при смърт на физическото лице – кооператор и при изключване (напр. когато кооператорът не внесе в срок дяловата си вноска). Тук ЖСК стои по-близо до обикновената кооперация.

И тук законът дава изрична дефиниция за този вид кооперация, че тя е юридическо лице, което се счита за образувано след регистрация в съдебния регистър на окръжния съд по седалището ѝ, за разлика от ВЗК, която подлежи на лицензиране от КФН и след това вписване в търговския регистър. Това означава, че ЖСК се учредява по нормативната система, а ВЗК – по нормативно-разрешителната система. За разлика от ВЗК, ЖСК не е търговец. Тя може да придобие търговско качество, в случай че строи и продава на нечлен-кооператор (трето лице).

От така направения кратък сравнителен анализ, може да се обобщи, че макар и кооперация (която съгласно чл. 1, ал. 2 от ТЗ е търговец), ЖСК не притежава търговско качество. Това се потвърждава и от вписването в регистъра, воден от окръжния съд, а според Закона за търговския регистър в търговския регистър се вписват търговците по организационна форма (всички търговски дружества и кооперациите) и клоновете на чуждестранните търговци. Общото между ВЗК и ЖСК, освен че правно-организационната им форма е кооперация, е доброволността.

Органи на ЖСК са: общо събрание, управителен съвет и контролен съвет. Нормативно не е уредена фигурата на председателя.

ЗЖСК предвижда специфична процедура за прекратяване на кооперацията. Тя се прекратява, когато всички членове са снабдени с нотариални актове. Това означава, че ЖСК се прекратява с постигане на целта. Това е правилото. Специфичното се отнася до възможността ЖСК да се прекрати по решение на

---

¹⁸ Законът е отменен ДВ, бр. 1, в сила от 31. 03. 2001г. Може да се обобщи, че в тази си част Законът за жилищностроителните кооперации подлежи на актуализация. Макар да не е налице изрично препращане, считам че приложение ще намерят съответните норми на Закона за устройство на територията.

общото събрание преди да е започнал строежа или след като е завършен. Не така стоят нещата при ВЗК. В КЗ са предвидени изрични правила, при наличието на които тя може да бъде прекратена или да се преобразува. Тук кодексът, освен изрично предвиденото, препраща и към ЗК. Съгласно чл. 38, ал.1 и 2 от ЗЖСК, когато ЖСК е прекратена и средствата ѝ са недостатъчни за удовлетворяване на кредиторите, за задълженията ѝ отговарят лицата, получили или за които са били предназначени имоти съразмерно на стойността им. Ако ЖСК е прекратена преди започване на строежа, членовете ѝ отговарят за задълженията ѝ поравно. Тук става въпрос по – скоро за отговорността на кооператорите за задълженията на ЖСК. Това не е отговорност в истинския юридически смисъл на думата, тъй като кооперацията е юридическо лице с изключителна отговорност¹⁹. В този смисъл, членовете на кооперацията са носител не на отговорност при неизпълнение на нейни задължения, а на стопанския риск от нейната дейност²⁰.

в. Европейското кооперативно дружество (SCE).

Правната уредба за ЕКД се съдържа в Регламент (ЕО) №1435/2003 на Съвета относно устава на ЕКД, ТЗ, ЗТР, ЗК, Закон за информиране и консултиране на работници и служители в многонационални предприятия, групи предприятия и европейски дружества.

То е замислено като наднационална правно-организационна форма за стопанско обединяване в рамките на ЕС. ЕКД е форма на сдружаване на ФЛ и ЮЛ от различни държави-членки. ЕКД е ЮЛ. За разлика от ВЗК, ЕКД (макар и кооперативно сдружение) е дружество, чийто капитал е разпределен на дялове. Подобно на всички кооперации ЕКД се характеризира с променлив капитал и персонален състав. Като дружество то може да развива дейността си чрез образуване на дъщерно дружество, което е съществено се различава от ВЗК.

Съгласно чл. 1, п.3 от Регламента ЕКД (SCE) има като основна цел *задоволяване потребностите и/или развитие на икономическа и/или социална дейност на членовете му, като това става чрез сключване на споразумения с тях предвид осигуряване на стоки и услуги и извършване на определена работа в рамките на дейността, която SCE упражнява или възлага за извършване*. Крайната цел е реализиране на печалба за членовете, като всеки от тях се ползва от нея съобразно своето участие. SCE не може да участва в печалбата на лица, които не са негови членове, или да им позволи участие в негови сделки, освен ако друго е предвидено в неговия устав²¹. По този начин в Регламента по категоричен начин е застъпен един от основните принципи на кооперацията – задоволяване интересите на членовете. Чистата спекулативна цел е изоставена на заден план и тя може да има добавъчно значение.

Задължението за вписване на ЕКД произтича от чл. 31а, ал. 1, т. 2 от ЗТР, според който на вписване в търговския регистър подлежат ЕКД по смисъла на

¹⁹ Вж. Стефанов, Г. Отговорност на членовете на кооперацията за нейните задължения. // Търговско и облигационно право. 2013. № 8. - с. 5 - 6

²⁰ Вж. Стефанов, Г. Отговорност на членовете на кооперацията за нейните задължения. // Търговско и облигационно право. 2013. № 8. - с. 7

²¹ Вж. Стефанов, Г. Европейско дружествено право. - В. Търново. 2011. - с.218 – 219

Регламент (ЕО) №1435/2003, които имат седалище в Р България и техните клонове. Юридическа правосубектност ЕКД придобива от момента на вписване в публичния регистър, воден от държавата – членка по неговото седалище.

Според чл. 2 от Регламента ЕКД може да се учреди по някой от следните начини:

1. От най-малко 5 ФЛ, установени в най-малко 2 държави – членки (т.е. поне един от учредителите да е установен в друга държава-членка);

2. От най-малко 5 ФЛ и дружества по смисъла на чл. 48, ал. 2 от ДЕО, както и други ЮЛ на публичното и частното право, учредени съгласно законодателството на държава-членка, които са установени или са под юрисдикцията на най-малко 2 държави-членки;

3. От дружества по смисъла на чл. 48, ал. 2 от ДЕО, както и други ЮЛ на публичното и частното право, учредени съгласно законодателството на държава-членка, които са установени или са под юрисдикцията на най-малко 2 държави-членки;

4. Чрез сливане на кооперации, учредени по правото на една държава-членка и чиито седалище и адрес на управление са на територията на Общността, ако поне две от тях са под юрисдикцията на други държави-членки;

5. Чрез преобразуване на кооперации, учредени според законодателството на една държава-членка със седалище и адрес на управление в Общността, ако в период от 2 години са имали дъщерно дружество или клон в друга държава-членка.

Следователно ЕКД може да се учреди:

1. Първично – само от ФЛ, само от ЮЛ или от ФЛ и ЮЛ;

2. Чрез сливане – сливане чрез вливане и сливане чрез учредяване на ново ЕКД;

3. Чрез преобразуване на кооперация в ЕКД.

Това е една специфика за ЕКД, в сравнение с другите кооперации – за разлика от ВЗК, която може да бъде учредена само по първичен начин, т.е. членове могат да бъдат само навършили пълнолетие ФЛ. Относно преобразуването на ВЗК, кодексът също предвижда изключения (чл. 117, ал. 1 от КЗ). Не се допуска преобразуване чрез промяна на предмета на дейност, а също така и чрез промяна на правната форма. Сливането или вливането са допустими само между застрахователи, така също и при разделянето или отделянето на новоучреденото дружество (кооперация) също трябва да са застрахователи, т.е. не се допуска от ВЗК да се създаде дружество – застраховател (АД или Европейско АД). Това е така с оглед вида на застраховането.

На основание на направения кратък сравнителен анализ може да се направи следното **обобщение** относно ВЗК като търговец със специфичен предмет на дейност:

✓ Тя извършва дейността си, позовавайки се на принципа на доброволността;

✓ Тя може да извършва само застрахователна дейност, друг вид дейност не може да се регистрира като неин предмет на дейност;

✓ Може да сключва застрахователни договори само по видовете застраховки, разрешени с лиценза;

- ✓ Може да извършва само животозастраховане;
- ✓ За да извършва тази специфична дейност, тя трябва да притежава лиценз, издаден от КФН;
- ✓ Върху нея и дейността ѝ се осъществява постоянен държавен надзор, в лицето на КФН, управление „Застрахователен надзор“;
- ✓ Длъжна е да притежава собствени средства, чиито граници са определени в КЗ;
- ✓ КЗ предвижда специални изисквания за членовете на управителните и контролните органи, а също и за фигурата на отговорния актьор.

В заключение може да се направи извода, че ВЗК съществено се отличава от общото понятие за кооперация. Основание за това е наличието на специален закон, уреждащ нейния правен статут. Понастоящем по клон животозастраховане работят 17 застрахователни компании, от които само две са регистрирани като ВЗК. Тази тенденция (на „непривлекателност“ на животозастраховането) се основава на държавната политика, която е насочена много повече към имущественото застраховане, отколкото към личното. В подкрепа на становището е и въвеждането в редица специални закони на задължителна застраховка на професионалната отговорност за определени професии. Ценността „живот“ остава на заден план. Би било удачно държавата да уреди допълнителни стимули (освен данъчни) за развитие на животозастраховането с цел възраждане на конкурентоспособността на ВЗК. Такива могат да бъдат: облекчен режим на регистрация на ВЗК; предвиждане на възможност за учредяване ѝ като наднационално сдружаване; а също така и съкратено производство при прекратяването ѝ; и не на последно място въвеждане на задължителна застраховка „Живот“ за определени рискови професии (първа категория труд).

Използвана литература:

1. Goleva, P. Zastrahovatelno i prezastrahovatelno pravo. S. 2000.- p. 58 [Голева, П. Застрахователно и презастрахователно право. С. 2000. - с. 58]
2. Draganov, H. idr. Imushtestveno i lichno zastrahovane. S. 2000. – p. 409 [Драганов, Х., М. Нейков. Имуществено и лично застраховане. С. 2000.- с. 409]
3. Stefanov, G. Kooperativno pravo, V.T. 1996. - p. 39 [Стефанов, Г. Кооперативно право, В.Т. 1996. - с. 39]
4. Stefanov, G. Pridobivane na chlenstvo v kooperaciya. // Targovsko i obligatsionno pravo, 2013. 3. - p. 11 [Стефанов, Г. Придобиване на членство в кооперация. // Търговско и облигационно право. 2013. № 3.- с. 11]
5. Stefanov, G. Prekratyavane na chlenstvo v kooperatsiya. // Targovsko i obligatsionno pravo. 2013. 4. p.15 [Стефанов, Г. Прекратяване на членство в кооперация. // Търговско и облигационно право. 2013. № 4. - с. 15]
6. Stefanov, G. Otgovornost na chlenovete na kooperatsiyata za neynite zadalzheniya. Targovsko i obligatsionno pravo. 2013. 6. -pp. 5-7 [Стефанов, Г. Отговорност на членовете на кооперацията за нейните задължения. // Търговско и облигационно право. 2013. № 8. - с. 5-7]

7. Stefanov, G. Evropeisko druzhestveno pravo. - V. T. 2011. – pp. 218 – 219 [Стефанов, Г. Европейско дружествено право. - В. Търново. 2011. - с.218 – 219]
8. Ivanova D. i dr., Zastrahovatelyn pazar. 2003. – p. 13 [Иванова, Д. и др. Застрахователен пазар/ Д. Иванова, И. Иванов. - С. 2003. - с. 13]
9. Neeb, H. Insurance Regulation in the USA. Mannheim, 1986. - p. 40
10. Weber, A.Et. Wartburg, W.V.,L' Assurance sur la Vie, Lausanne, 1942. - p. 1

Използвани съкращения:

АД – акционерно дружество
ВЗК – взаимозастрахователна кооперация
ДЗИ – Държавен застрахователен институт
ЖСК – Жилищностроителна кооперация
ЗЖСК – Закон за жилищностроителните кооперации
ЗЗ – Закон за застраховането
ЗК – Закон за кооперациите
ЗТР – Закон за търговския регистър
КЗ – Кодекс за застраховането
КФН – Комисия за финансов надзор
МС – Министерски съвет
ТЗ – Търговски закон
ФЛ – физическо лице
ЮЛ – юридическо лице